

obavljao u pojedinim periodima i koje predstavljaju moguću okvir za periodizaciju njegove spoljnopolitičke delatnosti. Knjiga je ujedno oslonac i podsticaj za dalja istraživanja. Predmet, stil pisanja i originalna i zanimljiva koncepcija knjige protkana raznovrsnim priložima, čine je interesantnom ne samo za stručne krugove već i za širu čitalačku publiku.

Momir Ninković

RAT U SLOVENIJI. DOKUMENTA PREDSEDNIŠTVA SFRJ, TOM 2, JUN–JUL 1991, priredili Kosta Nikolić, Vladimir Petrović, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2012, 373 str.

U ediciji Instituta za savremenu istoriju pod naslovom *Kraj Jugoslavije* objavljena je knjiga *Rat u Sloveniji. Dokumenta Predsedništva SFRJ, tom 2, jun–jul 1991*, koju su priredili istoričari Kosta Nikolić i Vladimir Petrović. Isti autori su 2011. objavili prvi deo dokumenata Predsedništva SFRJ koja su nastala tokom prve polovine 1991 (*Od mira do rata. Dokumenta Predsedništva SFRJ (januar–mart 1991)*). U novoj, drugoj po redu knjizi autori su odabrali neka od najvažnijih dokumenata iz vremena u kome je državna kriza prešla u rat na teritoriji Republike Slovenije i delimično na prostoru susedne Republike Hrvatske.

Knjiga je podeljena na dva dela. Prva celina posvećena je kontekstu u kome su delovali akteri jugoslovenske krize, a drugu čine stenografske beleške i ostala odabrana građa koji se sastoji od ukupno 26 dokumenata i pokriva period od 25. juna 1991. do 22. jula iste godine. U navedenom vremenu odigrao se niz

suštinskih događaja jugoslovenske krize kako na polju ideološke i političke pripreme sukoba, tako i kada je reč o konkretnoj eskalaciji na terenu. Odabrani su, dakle, izvori koji su nastali u vremenu obeleženom tzv. paralizom rada Predsedništva SFRJ, aktuelnom od proleća 1991. i proglašenja nezavisnosti republika Slovenije i Hrvatske. Među poslednjim dokumentima nalaze se odluke o povlačenju jedinica JNA iz Slovenije i pokušajima Predsedništva da postigne saglasnost o načinu rešavanja državne krize.

Veći deo materijala preuzet je sa internet prezentacije Međunarodnog krivičnog tribunala u Hagu, dok je ostatak dokumenata prikupljen iz memoara bivših članova Predsedništva ili je objavljen u ondašnjoj štampi (*Službeni list SFRJ, Vojno-politički informator*). U iscrpnom uvodu, kontekstualizovana su ključna dokumenta koja i čine najveći deo zbornika (*Zaoštravanje jugoslovenske krize: proleće–leto 1991*). Priređivači su se, posle osnovnih uvodnih napomena, ukratko osvrnuli na razvitak jugoslovenske krize tokom proleća i leta 1991. kada usled protivljenja dela jugoslovenskih političara Stjepan Mesić nije imenovan za predsednika Predsedništva SFRJ. Pažnja je posvećena i sve većoj internacionalizaciji jugoslovenskog problema gde spada i aktuelizovanje pitanja ljudskih prava Albanaca na Kosovu i Metohiji. Prikazane su i suprotstavljene političke koncepcije oko tumačenja prava na samoopredeljenje – osnovna razlika svodila se na to da li pomenuto pravo pripada narodima ili samo republikama unutar SFRJ.

Ovim je čitalac uveden u narednu celinu (*Ka ratu u Sloveniji*, str. 24–41) u kojoj su autori opisali tok priprema i sprovođenja slovenačkog odvajanja od Jugoslavije. Ključni događaj je slove-

nački referendum iz decembra 1990, a zatim i Deklaracija o nezavisnosti ove republike. Treba primetiti i da je stav Zapada tada još uvek podrazumevao preuređenje, ali ne i nestanak SFRJ. U ovom delu knjige skrenuta je pažnja i na aktivnost Ante Markovića, sve više izolovanog predsednika Saveznog izvršnog veća.

Prikazujući unutrašnje političke prilike priređivači su iskoristili veoma zanimljive i precizne analize stanja u Jugoslaviji koje su nastale unutar američkih bezbednosnih službi. U ovim izveštajima su, kao *sile* koje ugrožavaju Jugoslaviju, navedeni nacionalni ponos, ekonomske aspiracije lokalnog karaktera, ali i međusobno isključivi verski i kulturni modeli. Ovaj vremenski period obeležen je i dilemom srpskog rukovodstva – razmišljalo se o tome treba li prihvatiti istorijsku odgovornost za *cepanje* teritorija izvan Republike Srbije koje su bile naseljene srpskom manjinom.

Sledeću celinu prvog dela čini poglavlje *Desetodnevni rat* (41–68), u kojem su izneti podaci o početku i toku sukoba JNA i slovenačkih *teritorijalaca*. Ono što je Armija videla kao *zadatak ograničenog karaktera* pretvorilo se u debakl i potpuno poniženje. Osim informacija o rasporedu snaga i konkretnim borbama, autori su analizirali i sporna mesta, poput pitanja ko je zapravo doneo odluku o intervenciji, vrsti i broju snaga poslatih ka državnoj granici 26. juna 1991. Posebno su naglašene nejasnoće oko angažovanja JNA u Sloveniji i uloge Ante Markovića. Sa druge strane ukazano je i na složenost odnosa generala Kadrijevića, saveznog sekretara za narodnu odbranu i srpskog rukovodstva koje su tada predstavljali Borisav Jović i Slobodan Milošević.

Okončanje rata u Sloveniji prikazano je u poglavlju *Prekid sukoba i posled-*

ce rata u Sloveniji (68–82). Kao pokušaj smirivanja rata usvojena je i *Brionska deklaracija*, a ubrzo i *Ohridska*, posle koje je JNA konačno povučena iz Slovenije. Za ovaj period karakteristično je insistiranje srpskog rukovodstva na principu da Srbi u Hrvatskoj imaju podjednaka prava na samoopredeljenje kao i većinski hrvatski narod. Autori su se posebno osvrnuli na pitanje da li je, kako se u pojedinim izvorima tvrdi, postojao dogovor Miloševića i Kučana kada je reč o ratu u Sloveniji, kao i da li je srpsko rukovodstvo imalo jasnu strategiju prema dešavanjima u Sloveniji.

Iscrpan uvodni deo omogućava da se sa lakoćom prate dokumenta koja čine drugi deo zbornika. Tako celina *Dokumenta* otpočinje *Deklaracijom o nezavisnosti Slovenije* objavljenom 25. juna 1991, zatim sledi niz izvora koji se tiču reakcija saveznih organa. Tu je svakako važna odluka o ostvarenju kontrole državnih granica na prostoru Republike Slovenije. U celosti je prikazan i mukotrpan napor da se formuliše *Brionska deklaracija* kojom je proglašen moratorijum na odluke Slovenije i Hrvatske o nezavisnosti, u trajanju od tri meseca.

Neposrednost stenografskih beležaka omogućava da se uoče ne samo motivi kojima su se vodila različita republička rukovodstva, već i izbor njihove strategije kako bi došli do cilja. Ova vrsta istorijskih izvora pruža i mogućnost za dublje upoznavanje sa akterima jugoslovenske krize. Replike i konkretne reakcije generala Veljka Kadrijevića, na primer, ukazuju na razmere i dubinu psiholoških i ideoloških lomova kroz koje je JNA prolazila 1991. Istovremeno, svaki od članova Predsedništva iskazivao je, često sasvim direktno, svoja strahovanja i očekivanja od raspleta državne krize. Na srpskoj strani veliku ulogu igrala su opominjanja na 1941.

godinu, dok je među hrvatskim rukovodstvom preovladavalo strahovanje od promena republičkih granica i samim tim gubitka teritorija. Primer direktnog i krajnje otvorenog sukobljavanja bile su kratke i žučne polemike Borisaava Jovića i Stjepana Mesića.

Među stenogramskim beleškama izdvaja se i transkript telefonskog razgovora od 1. jula 1991, kada je Radovan Karadžić pozvao Slobodana Miloševića kako bi usaglasili dalje aktivnosti. Tokom sednica Predsedništva postepeno se nazirala i ideja o napuštanju Slovenije od strane JNA. Konkretno, *Nacrt zapisnika sa 127. sednice Predsedništva SFRJ*, od 18. jula, sadrži odluku o *dislokaciji jedinica i ustanova JNA iz Slovenije*, koja je realizovana kasnijim narednjem generala Kadijevića. Posle izbora Stjepana Mesića za predsedavajućeg Predsedništva SFRJ sve više prostora u stenografskim beleškama dobijala je kriza u Hrvatskoj. Pitanje Slovenije bilo je suštinski rešeno, pa su na sednicama Predsedništva iznošeni veoma precizni podaci o karakteru oružanih incidenata, broju mrtvih i ranjenih širom Republike Hrvatske.

Poslednji dokument u zborniku jeste *Ohridska izjava* usvojena 22. jula 1991. Kao i mnoga druga zajednička saopštenja Predsedništva i ovaj dokument je ispunjen nepreciznostima koje su predstavljale izraz nemoći članova Predsedništva da postignu saglasnost o načinu izlaska iz državne krize. Svojevrсно *izdvojeno mišljenje* predsednika Predsedništva Mesića i predsednika Hrvatske Franje Tuđmana navedeno na kraju *Ohridske deklaracije*, a u kome se tražilo bezuslovno povlačenje JNA u kasarne, samo je potvrđivalo dubinu razmimoilaženja među članovima Predsedništva.

Izbor dokumenata, detaljna kontekstualizacija, ali i spisak literature i kon-

sultovanih izvora svrstavaju zbornik *Rat u Sloveniji. Dokumenta Predsedništva SFRJ* u red važnih dela za proučavanje i demistifikaciju raspada SFRJ. Čitanje ključnih političkih izvora nastalih pri samom kraju postojanja bivše Jugoslavije značajno povećava mogućnost za razumevanje mehanizama i dinamike razgradnje zajedničke države. Iako je moguće konsultovati većinu dokumenta i putem interneta, prednost objavljivanja stenografskih beležaka ogleda se pre svega u njihovom kritičkom priređivanju. Imajući u vidu ranija izdanja Instituta za savremenu istoriju, kao što je delo posvećeno zasedanju Narodne skupštine Republike Srpske, može se reći da je postignut solidan uspeh u naporima da se povećava dostupnost izvora prvog reda o događajima koji su obeležili 1990-te godine na jugoslovenskom prostoru.

Danilo Šarenac